

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАШҚИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ

Муртозоқулова Нигора Шухрат қизи

*Жиззах давлат педагогика университети Таълим муассасаларининг бошқаруви
магистранти*

Аннотация: Ушбу мақолада мактабгача таълим ташкилотлари бошқарув фаолиятини ташқи баҳолаш мезонлари ҳақида маълумотлар ўрин олган. Бундан ташқари мақолада мактабгача таълим ташкилотларининг бугунги кундаги ривожланиш жараёнлари ҳамда “Унисеф” халқаро болалар ташкилотининг аҳамити ҳақида маълумотлар ўрин олган.

Калит сўзлар: бошқарув, замонавий ахборот-коммуникация ва инновация технологиялар, мактабгача таълим ташкилоти, компетенция.

Замонавий жамиятимиз ривожланиб, тез ва динамик равишда ўзгариб бормоқда. Ушбу ўзгаришлар уларга таълим тизимининг энг муҳим элементларидан бири - мактабгача таълим муассасаси томонидан жавоб берилишини англатади. Ушбу тизимнинг ривожланиши унинг барча ҳаволалари қанчалик самарали бошқарилиши билан белгиланади. Мактабгача таълимнинг устувор йўналишлари ўзгариб бормоқда, бола ривожланишининг моҳиятига нисбатан анъанавий қарашлар бузилмоқда, бола аста-секин ўз ривожланишининг субъектига, ўзига хос индивидуаллик эгасига, шахсий сифат ташувчисига айланмоқда. Буларнинг барчаси мактабгача таълим муассасасининг бошқариш ёндашувларини янгилаш, мактабгача таълимнинг янги амалиётини яратиш орқали таълимни ривожлантириш йўлларини излаш, мактабгача ёшдаги болаларда асосий компетенцияларни шакллантиришни таъминлайдиган инновацион фаолиятни кўриб чиқадиган илмий ва усулий ишланмаларни жорий этишни талаб қилади.

Шунинг учун мактабгача таълим муассасаларида компетенциявий ёндашувни амалга ошириш муаммоси жуда муҳимдир. Педагогикада қуйидаги компетенция тушунчаси киритилди: бу билим, тажриба, қадриятлар, мойилликка асосланган умумий қобилият; бу билим ва вазият ўртасида боғлиқликни ўрнатиш, муаммони ҳал қилиш учун мос бўлган фаолиятни (билим ва ҳаракат) топиш қобилиятидир.

Компетенция тушунчаси билим, малака ёки маҳорат тушунчасидан кенгрок бўлиб, уларнинг барчасини ўз ичига олади. Қобилият таркибида нафақат билим ва операцион-технологик таркибий қисм (ўқув натижалари шахсий ютуқлар сифатида), балки мотивацион, ахлоқий, ижтимоий ва хулқ-атвор (қиймат йўналишлари тизими, одатлар, содир этилган ҳаракатлар учун жавобгарлик ва бошқалар) ажралиб туради. Қобилият ўқув жараёнида шаклланади, лекин нафақат мактабда ёки болалар боғчасида, балки оила, дўстлар, иш, сиёсат, дин, маданият ва бошқалар таъсирида

ўсиб боради. Шу муносабат билан компетенцияга асосланган ёндашувни амалга ошириш бутун таълим ва маданий вазиятга боғлиқ, бола яшайди ва ривожланади. Мактабгача ёшдаги асосий компетенцияларни шакллантириш ва амалга оширишнинг ўзига хос хусусияти, бизнинг фикримизча, билимларни назарий ривожлантириш жараёни ва олинган билимларни қўллаш жараёни ажратиб бўлмайди. Мактабгача ёшдаги болаларда асосий малакаларни шакллантириш зарурати “Илк қадам” Давлат дастуридан белгилаб берилган бўлиб, бутун таълим ва тарбия жараёнида, фаол болалар фаолиятининг ҳар хил турларида (ўйин, тадқиқот, коммуникатив ўқувбилиш, меҳнат ва бошқалар) шаклланади.

Мактабгача таълим ташкилотларида фаолият кўрсатаётган тарбиячилар ва педагогларнинг касбий билим, кўникма ва малакаларини ҳамда педагогик маҳоратини оширишга қаратилган фаолиятлар бўлиб, бунда асосан “UNISEF” Халқаро болалар фонди етакчи экспертлар ва хорижий мутахассислар иштирокида семинар, тренинглар ва мастер класслар ва онлайн машғулотлар ташкил этилади. Шунингдек, малкака ошириш курслари ўқув режа ва дастурлари хорижий тажриалар асосида қайта куриб чиқилади. Хориждаги етакчи университетлар, илмий марказлар ва бошқа ташкилотларда педагог кадрларни малакасини ошириш ва стажировкадан ўтказишни йўлга қўйилиши режалаштирилган. Иккинчи йўналишда, Мактабгача таълим ташкилотларида таълим ва тарбия жараёнига илғор педагогик ва рақамли технологияларини, янги муқобил шаклларни жорий қилиш кўзда тутилган. Учинчи йўналишда, Мактабгача таълим учун янги авлод ўқув адабиётларини, дидактик материаллар, электрон таълим ресурсларини яратиш ва амалда жорий этиш, мактабгача таълим ташкилотларини тўлиқ кенг послонали Интернет тармоғига улаш режалаштирилган. Туртинчи йўналишда, «Мактабгача таълим» ва «Бошланғич таълим» тизимидаги узвийлик ва узлуксизликни таъминлайдиган дастур ишлаб чиқиш ва амалда тадбиқ этиш назарда тутилган. Бешинчи йўналиш, Мактабгача таълим ва тарбия жараёнини анаънавий йўналишдан воз кечиш шахсга йуналтирилган таълим тамойиллари ва методикалари асосида режалаштириш ва ташкил қилиш назарда тутилади.

Бунда болани жисмоний ва ижтимоий ҳиссий ривожлантириш, нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш ҳамда ижодий ривожланиши шахсга йўналтирилган таълим асосланиб амалга оширилади. Яъни болага кўпроқ эркинлик берилади, ўз қобилиятини ва имкониятини руёга чиқариш мустақиллик берилади. Буларнинг барчаси ҳозирги замон цивилизацияси даражасидаги ҳар тарафлама етук янги авлод миллатни шакллантиришнинг асоси ҳисобланади.

STEAM таълими олти босқичдан иборат: савол (вазифа), муҳокамалар, дизайн, қурилиш, тест ва такомиллаштириш. Ушбу босқичлар мунтазам равишда лойиҳа ёндашувининг асосидир. Ўз навбатида ҳамкорлик ёки турли имкониятлардан биргаликда фойдаланиш ижодкорлик асоси ҳисобланади. Шундай қилиб, бир вақтда болаларда фан ва технологияларни қўллаш, янги инновацияларни яратиши мумкин.

Оқилонга ташкил этилган соғлом ижтимоий-маънавий муҳит болаларда изланишга, ташаббус кўрсатишга ва ижодкорлик қобилиятларини намоён этишга рағбат уйғотади. Бунда тарбиячилар бола ривожланиши қандай кечаётганлиги тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлишлари, бунинг учун эса уларни доимий равишда назорат қилиб боришлари зарур бўлади. Тарбиячи ўқув материални болаларнинг ёш хусусиятларини инобатга олган ҳолда уларга муносиб тарзда етказдилар. Мактабгача таълим муассасалари педагогик жамоасининг ўрни шундан иборатки, улар ҳар бир боланинг қизиқиши, қобилияти ва эҳтиёжини инобатга олган ҳолда мос келадиган мақсадлар кўйишлари, болалардаги табиий қизиқишларни қўллабқувватлашлари, уларда борлиқни биргаликда ўзлаштириш кўникмаларини шакллантиришлари керак. Бола ривожланишининг ўзига хослигини инобатга олишда аввало шуни тушуниб етиш керакки, барча болалар ривожланишнинг маълум босқичлари босиб ўтадилар, бироқ бунда ҳар бир бола ноёб ва такрорланмасдир. Тарбиячилар болаларни айнан бир хил, ўхшаш нарсалар ва фаолият турлари билан таъминлашлари учун уларнинг ўзига хос, бошқалардан ажралиб турадиган ривожланиш кўрсаткичлари тўғрисида тўлиқ тасаввурга эга бўлишлари лозим.

Шунингдек, тарбиячилар бир хил ёшдаги турли болаларнинг қобилиятлари ва қизиқишларидаги фарқларга эътибор билан муносабатда бўлишлари кераклигини мутахассислар алоҳида таъкидлашади. Бунда бола ривожланишининг ўзига хослигига доир, болалар қизиқишларига жавоб берувчи фаолият турлари, яъни уларнинг ақлий, ижтимоий ва маънавий етуклик даражаси назарда тутилади. Бундай фаолият турлари болаларнинг табиатга қизиқишларига, тажрибадан қониқиш ҳосил қилишларига ва ўз ғояларини тажрибада синаб кўриш хоҳиш-истакларига қаратилгандир. Бунда болаларда пайдо бўлган саволларга ўзлари жавоб топишига ёрдам бериш муҳим аҳамиятга эга. Негаки, саволга жавоб излаш баробарида болада қизиқиш, далиллаш ва эътибор бериш автоматик тарзда фаоллашади. Бунда тарбиячининг роли саволни соддалаштирмасдан ва болани кўп ахборот билан чалғитмасдан уни қониқтирадиган жавоб топиш йўллари биргалашиб қидиришдан иборатдир.

Ривожланиш марказларидаги таълим жараёнида болаларнинг ўзлари тегишли ривожланиш марказини ихтиёрий танлай бошлайдилар. Болаларни мустақил гуруҳларда ишлаши, индивидуаллаштиришда тарбиячи шундай фаолият турларини ўйлаб топадики, унда барчага бирдек кўрсатма берилса-да, бироқ ҳар бир бола ундан келиб чиққан ҳолда ўзи мустақил равишда муваффақиятга эришишига имкон берилади. Индивидуаллаштириш даражасини оптималлаштириш мумкин. Эпчиллик ва топқирлик талаб этиладиган фаолият турини танлаган ва болаларни диққат билан кузатган ҳолда тарбиячи зарурият туғилиб қолса топшириқ ва материалларни ўзгартириши ёки мослаштириши мумкин. Ривожланиш марказлари болаларга ўзларининг шахсий кўникмалари ва қизиқишларидан келиб чиққан ҳолда таълим-тарбия жараёнини мустақил индивидуаллаштириш имкониятини беради. Масалан, санъат марказида бир бола қоғоз қирқади, бошқа бола эса шу қоғоздан қайчи билан

ўзи ўйлаган шаклчани кесиб олади. Стол устида ўйналадиган ўйинлар марказида бир бола тўртта ёғоч кубикдан шакл ясайди, бошқа бирови эса йигирма беш бўлакли картон қоғозли тасвирни тузишни маъқул кўради. Тарбиячи жараёнда болаларни кузатади ва уларнинг ривожланишига дахлдор фикрларни ёзиб боради. Анча вақтдан сўнг у болаларга вазифани мураккаблаштирувчи материалларни таклиф этади ёки вазиятга қараб ана шу вазифаларни бажаришда болага тўғридан тўғри ёрдам беради. Бундай йўл тутиш туфайли бола яхши суръатда ўсиб-улғайиши мумкин.

Тарбиячилар ривожланиш марказларида болаларнинг ёрдамчилари ролини ўйнайдилар, машғулотлар олиб бориладиган жойда имкониятлар кенглигини таъмин этадилар ва ҳар бир бола индивидуал ривожланиши даражасини эгаллай олган ҳолда фаолият турларини режалаштирадилар. Кун тартиби турли машғулот турларини ўзида қамраб олиши лозим: кичик гуруҳларда биргаликда ва тарбиячи ҳамкорлигида яқка тартибда (индивидуал) ёки мустақил (улар томонидан танлаган машғулотларга вақт ажратиш керак, чунки болалар онгли танлаб олишни ўрганадилар, ўз қизиқиш ва қобилиятларини амалга оширадилар). Болаларнинг ўз танловларини амалга - ошириши, муаммоларни ҳал этиши, атрофдаги кишилар билан биргаликда ҳаракат қилиши, индивидуал мақсад қўйиши ва унга эришишни билишлари лозим

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Виноградова Н.А., Микляева Н.В., Толстикова Ю.В. ва ҳоказо. Мактабгача таълим таълим. Терминлар луғати / - М.: Айрис-пресс, 2005.- 400б.
2. Новикова Г.П. Замоनावий мактабгача таълимни бошқариш шартлар: Мактабгача таълим муассасаси раҳбари учун қўлланма. - М.: Вентана-Граф, 2007.-- 80 б. - (Кутубхона болалар боғчаси).
3. Поздняк Л. В., Лясченко Н. Н. Мактабгача таълимни бошқариш: Дарслик. студ учун қўлланма. пед. университетлар. - 2-нашр, Стереотип. М.: "Академия" нашриёт маркази, 2001.-- 432 б.
4. Троян А.Н. Мактабгача таълимни бошқариш: дарслик. - М.: Сфера ТС, 2005.-- 160 б. (Қўлланма)